

Микола Кучерепа

Український національний політичний рух на Волині у 1920-х роках : спроби його систематизації та характеристики

Rocznik Lubelski 41, 148-158

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

МИКОЛА КУЧЕРЕПА

Łuck

Український національний політичний рух на Волині у 1920-х роках: спроби його систематизації та характеристики

Український рух народowy на Волині в latach dwudziestych XX wieku: próba systematyzacji i charakterystyki

Artykuł jest próbą ogólnej klasyfikacji oraz charakterystyki ukraińskiego ruchu politycznego działającego w latach dwudziestych XX w. na Wołyniu. W tym okresie region znajdował się w granicach państwa polskiego i administracyjnie stanowił województwo wołyńskie. Tradycja ukraińskiego życia politycznego na Wołyniu nie była długa, bowiem zaczęło się ono rozwijać dopiero przed wybuchem I wojny światowej oraz w jej trakcie. W latach dwudziestych w warunkach nowego systemu prawnoustrojowego na Wołyniu wykształciło się całe spektrum ukraińskich partii politycznych, poczynając od prawicy do lewicy. Niekiedy miały one charakter formacji lokalnych albo były to organizacje bardzo niewielkie. Obok nich Wołyń był jednak terenem działania także silnych formacji politycznych oraz takich, które pomimo pewnych trudności utrzymywały kontakt z ukraińskimi partiami politycznymi w Galicji. Działalność partii ukraińskich na Wołyniu wskazywała na intensyfikację procesu upolitycznienia jego mieszkańców i zarazem była jedną z ważniejszych kart w dziejach ukraińskiego życia politycznego w okresie międzywojennym.

Słowa kluczowe: ukraiński ruch narodowy, ukraińskie partie polityczne, Wołyń, historia Ukrainy, stosunki polsko-ukraińskie, Druga Rzeczpospolita

---

У суспільно-політичному житті Волині двадцять років ХХ ст. займають особливе місце. Після тривалої сплячки в умовах Російської імперії у ті роки тут розпочався бурхливий процес становлення українського політичного руху, зміцнення національної свідомості волинян. На їх розвиток впливало багато різних факторів, головним чином економічних і соціальних. Значну роль у політизації українців краю відігравали вибори до польського

парламенту у 1922 р. У ході передвиборчої кампанії силами інтелігенції був утворений Український національний виборчий комітет Волині, Холмщини, Полісся, який отримав на виборах блискучу перемогу.

До кінця двадцятих років ХХ ст. на Волині сформувався повноцінний політичний табір. Тут діяло більше півтора десятка партій, політичних організацій і об'єднань. Така їхня велика кількість потребує відповідної класифікації та характеристики.

Унікальної класифікації українських політичних партій двадцятих-тридцятих років ХХ ст. практично не існує. Деякі тогочасні політики ділили партії на три групи: соціальну і політичну лівицю, центристські та праві. У радянській історіографії усі політичні партії класифікувалися за класовою ознакою. Тому увесь політичний табір, фактично, поділявся на дві групи організацій – пролетарські (комуністичні формації) та „буржуазно-націоналістичні” (усі інші). У другій групі виокремлено ще додаткову підгрупу – фашистські організації, до яких були зараховувані всі націоналістичні партії.

Зовсім іншу класифікацію українських міжвоєнних політичних партій знаходимо у націоналістичного діяча Володимира Мартинця. Він поділяв політичні партії на три великі групи орієнтовні на Схід (СРСР), на Польщу та на власні сили для побудови української держави¹. Дещо подібну основу для класифікації прийняла польська поліція. У 1925 р. поділяла вона українські політичні партії на три групи: націоналістично-незалежницьку, угодовську і москвофільську². Проте два роки пізніше, навесні 1927 р., вона ввела додаткову класифікацію, за якою ділила партії лише на українські і староруські³.

Досить обширну класифікацію політичних партій, що діяли в двадцяті роки минулого століття, дав Антін Крушельницький. Визначний громадський діяч соціалістичного табору розподілив їх з погляду культурного, суспільного та політичного. З культурного, на його думку, партії поділялися додатково на реакційні, вільнодумні та оперті на історичний матеріалізм, з суспільного на пролетарські та буржуазні, а з націоналістичного на уєнівський та окремі два табори примиренців і непримиренців з актом 1923 р.⁴

Сьогодні в Україні домінує традиційний підхід щодо принципів класифікації політичних партій. Результатом його є поділ політичного спектру на лівих, центристів та правих. Класифікація така є виправдана для аналізу багатопартійної системи побудованої у власній національній державі. Проте класифікуючи українські партії існуючі у межах міжвоєнної польської держави, історик може наткнутися на певні труднощі. Перешкоди зникнуть, якщо визначити як критерій аналізу відношення політичних партій до

1 В. Мартинець, *Замітки для майбутньої конференції українських націоналістів*, Прага 1927, s. 7–8.

2 Centralne Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych [dalej: CA MSW], sygn. k-294, *Rusińskie partie polityczne w Polsce (w III-cim kwartale 1925 r.)*.

3 Archiwum Akt Nowych [dalej: AAN], Ministerstwo Spraw Wewnętrznych [dalej: MSW], sygn. 1036, k. 4–11; CA MSW, sygn. k-294, *Українські і Руські угруповання polityczne w Polsce w dniu 1 kwietnia 1927 roku*.

4 А. Крушельницький, *Західно-українське політичне життя*, „Нові шляхи” 1930, nr 10, s. 105.

існуючої державної структури, проектуючи його на площину українського державотворення. Таким чином, сюди підходитиме традиційний політичний спектр, з урахуванням особливостей кожної окремої організації. Згідно цього, класифікацію політичних організацій, що діяли на Волині, у контексті політичного українського руху в Польщі, пропонуємо скласти за наступною схемою розподілу на три табори.

Пропоновану нами систематизацію слід почати з центру, що дозволяє визначити основу українського політичного спектру Волині та встановити пункт віднесення для класифікації. До централістських партій, насамперед віднести треба Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО). На Волині діяли також регіональні правочентристські політичні угруповання, партії і об'єднання ліберального типу, зокрема Партія українського народного єднання (ПУНЄ) і Українська народна партія (УНП). Вони стояли на ґрунті підтримки і лояльності до польської державності, займали угодівську позицію.

Другий табір це лівиця. Крайній лівий його фланг займала Комуністична партія Західної України (КПЗУ), що працювала у підпіллі. На ліворадикальних позиціях стояли також деякі воєнізовані формування, що діяли на Волині в першій половині двадцятих років. Легальними представниками табору були Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання „Сельроб” та Українське селянське об'єднання (УСО). У 1923 р. прокомуністичну орієнтацію зайняла Українська соціал-демократична партія (УСДП), за що невдовзі була заборонена польськими властями. На правому фланзі лівого табору знаходилося Українське соціалістичне об'єднання „Селянський Союз” (Сель-Союз). Подібну позицію, але дещо правіше займала Українська соціалістично-радикальна партія (УСРП). Вони стояли на самостійницьких та поміркованих соціалістичних позиціях.

Протилежну позицію до лівого займав третій правий табір. Він був досить строкатим, та були в ньому представлені націоналісти, монархісти і клерикали. Праворадикальні націоналістичні позиції займали Українська військова організація (УВО) та Організація українських націоналістів (ОУН). Вони стояли на принципах військового авторитаризму, терору, сповідували ідеологію інтегрального націоналізму. Монархісти зорганізувались перш за все в Українське національне козацьке товариство (УНАКОТО), яке претендувало на роль авангарду в боротьбі за самостійну Українську гетьманську козацьку державу. Крім цього на Волині існували невеличкі групи вільного козацтва і гетьманці. Клерикали, які активно діяли в Галичині, на Волині мали незначний вплив.

Кожну класифікацію політичної партії слід спирати на практичному матеріалі. Основою для вище запропонованого було політичне життя Волині першого десятиліття міжвоєнного періоду. Специфіка його і у тому, що на початку двадцятих років ХХ ст. опанувати українським національним рухом на Волині намагались як польська влада, так і більшовики. Польська адміністрація напередодні парламентських виборів 1922 р. провела заходи зі створення і фінансування таких політичних угруповань як Партія українського народного єднання та Українська народна партія. Натомість більшовики

діяли тоді через посередництво Державного політичного управління (ДПУ) при Народному комісаріаті внутрішніх справ Української Радянської Соціалістичної Республіки. Користуючись важким післявоєнним економічним та соціальним становищем українців, вони проводили активну роботу щодо експорту революції в Польщу.

Більшовики намагалися підірвати авторитет Речі Посполитої, підняти комуністичну революцію та приєднати Галичину та Волинь до Радянської України. З цією метою за посередництвом ДПУ була створена ціла низка підпільних організацій, диверсійних груп, збройних формувань, партизанських загонів. Серед них активністю відзначались Закордот тобто Закордонний відділ Комуністичної партії (більшовиків) України (КП[б]У), Українська національна повстанська організація (УНПО), Українська революційна повстанська організація (УРПО), Українська червона повстанська армія (УЧПА) та деякі інші. Вони проводили розвідувальну роботу, терористичні диверсійні і грабінницькі акції (вчиняли напади на маєтки польських землевласників і осадників, поширювали різні чутки, здійснювали провокації) та вели агітацію за радянську владу⁵. Плани ДПУ не здійснилися, а їхні акції не знайшли масової підтримки серед селян Волині. По-друге, до середини двадцятих років польським властям вдалося розгромити більшість прокомуністичних формацій. Проте їхня діяльність не пройшла безслідно. Вони спричинились до активізації населення, стали однією з передумов розгортання партійного політичного руху, як вищого ступеня організованої політики.

Попри радикальних тенденцій волинського населення у двадцятих роках ХХ ст. та його специфіки воно існувало в рамках українського політичного спектру тодішньої польської держави. В її межах, у міжвоєнний період, однією з найбільш поважних організацій ліберально-центристського типу було Українське національно-демократичне об'єднання. Воно було утворене шляхом злиття кількох політичних партій і угруповань на з'їзді у Львові. У платформі, прийнятій на об'єднавчому з'їзді, зазначалося, що „УНДО стоїть на становищі національної єдності всього українського народу та змагає до здобуття Соборної Незалежної Української держави на всіх українських землях”⁶.

Вважаючи себе понадкласовою, УНДО розробило досить широку програму соціально-економічних і культурних перетворень. Треба зауважити, що організаційним символом діяльності партії на Волині було змагання за зруйнування так званого „сокальського кордону” і об'єднання українців Галичини і Волині в єдину спільну організацію. З часу свого виникнення вона докладала зусиль щодо поширення впливу в обох краях. На Волині проводячи значну пропагандистську і організаторську роботу ундовці почали видавати газету „Українська громада”. Одночасно вони скликали народні віча,

5 Див. Державний архів Волинської області [dalej: ДАВО], ф. 1, оп. 2, спр. 142, арк. 29; спр. 208, арк. 9; спр. 676, арк. 97–99; спр. 678, арк. 12, 125; спр. 715, арк. 18; спр. 1135, арк. 23.

6 І. Соляр, *Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності (1925–1928)*, Львів 1995, s. 49–50.

селянські сходи і збори, на яких знайомили присутніх із політичним становищем на західноукраїнських землях та успішно пропагували свою партійну програму⁷. Тому-то, під час парламентських виборів у 1928 р. за УНДО свої голоси віддали більше 33 тис. волинян.

УНДО на Волині використовувало спеціальну тактику. Тут його прихильники, насамперед, засновували господарські інституції (різного роду кооперативні спілки, банківські установи), а вже через них організаційні осередки партії. У 1929 р. повітові комітети УНДО діяли у Луцьку, Рівному, Дубні, а восени цього ж року був утворений Волинський окружний комітет. Крім офіційних членів, об'єднання мало чималу кількість симпатиків.

При розгляді українського політичного спектру Волині заслуговують уваги такі регіональні угруповання, як Партія українського народного єднання і Українська народна партія. В основному вони складались із колишніх петлюрівців, а тому лейтмотивом програмних напрямків цих двох партій було лояльне відношення українців до поляків, до польської державності та змагання за культурну автономію. В економічних питаннях вони виступали за проведення аграрної реформи, збереження приватної власності.

Особливістю існування цих угруповань була їх діяльність лише у двадцять років минулого століття. ПУНЄ і УНП були не лише партіями пропольського спрямування, але і створювалися вони при підтримці та сприянні польських властей. А тому не дивно, що у своїй програмі на одне з чільних місць ставили завдання „проводити згідну і корисну співпрацю з Народом Польським для добра Народу Українського і Речіпосполитої”⁸. ПУНЄ декларувала, „що кожний обиватель має оберігати інтереси тієї держави до котрої він належить”⁹. Проте, ці партії практично не знайшли підтримки в масах, не зуміли розбудувати мережі своїх партійних осередків і у другій половині двадцятих років ХХ ст. зійшли з політичної арени. Продовженням пропольських ліберальних партій було утворення у наступному десятилітті Волинського Українського об'єднання (ВУО).

Оскільки згадані партії центристського спрямування (з виключенням УНДО) піддержали польські державні власті, тоді без зовнішньої підтримки СРСР неможливий був би так успішний розвиток значної частини партій лівого спрямування. У межах їхнього табору на Волині значною політичною силою у міжвоєнний період була Комуністична партія Західної України (КПЗУ). Велику роботу щодо організаційного оформлення Волинської обласної партійної організації провів у 1923 р. член ЦК КПЗУ Григорій Іваненко (*Бараба*). Але ця робота залишилась незавершеною через поліцейські слідства і масові арешти комуністів. Восени 1924 р. на Волинь був направлений Петро Кравченко (*Рожанський, Форналь*), який всупереч лінії ЦК приступив до створення на основі партійних осередків широкої мережі бойових організацій так званих „пролетарських сотень” для підготовки збройного

7 ДАВО, ф. 36, оп. 13-а, спр. 301, арк. 2; ф. 46, оп. 9, спр. 239, арк. 7; спр. 409, арк. 6.

8 ДАВО, ф. 46, оп. 9, спр. 240, арк. 5, *Програма Партії українського народного єднання*.

9 *Ibidem*.

повстання. Польській поліції про це стало відомо, тому весною 1925 р. нею була проведена хвиля арештів. Було заарештовано близько 1,5 тис. осіб¹⁰, що призвело, по-суті, до цілковитого розгрому Волинської організації КПЗУ.

Проте репресії не зупинили подальшого розгортання комуністичного руху на Волині. 25 серпня 1925 р. в селі Верхівка Луцького повіту відбулась Волинська партійна конференція, яка накреслила заходи по поліпшенню роботи і організаційному зміцненню партії. Починаючи з 1926 р. КПЗУ поступово відродилася в Ковельському, Любомльському і Горохівському, а у 1927 р. у Володимирському і Луцькому повітах¹¹.

У двадцяті роки КПЗУ активно підтримувала політику українізації та особисто Олександра Шумського. Керівники КПЗУ повели рішучу боротьбу проти політики Йосифа Сталіна та його найближчого оточення. За це КПЗУ отримала удар від тоталітарної комуністичної системи Сталіна-Кагановича. Червневий пленум 1927 р. ЦК КП(б)У своєю постановою трактував партію комуністів Західної України як націоналістичну і як складову частину єдиного фронту „буржуазно-націоналістичного табору Західної України”¹². Ще далі пішов Лазар Каганович, генеральний секретар ЦК КП(б)У. У листопаді 1927 р. він провокаційно заявив, що не знає, на чиему боці в разі війни проти Радянського Союзу буде КПЗУ¹³. Внаслідок цього партія знову зазнала кризи – вона втратила 2/3 своїх членів і керівного складу.

У двадцяті роки КПЗУ не стала масовою партією ні на Волині, ні поза її межами. Вона складалась з небагаточисленних підпільних осередків, що діяли екстремістськими методами. Програмні засади партії земля без викупу (націоналізація землі) та суспільна власність на засоби виробництва, які не завжди відповідали інтересам українців, були лише соціальною демагогією. До того ж КПЗУ не можна вважати українською національною партією. В її рядах була також значна кількість представників різних національностей – росіян, євреїв та інших.

У двадцяті роки ХХ ст. у лівих українських політичних силах відбулася переоцінка вартостей. Однією з перших партій, що „змінила віхи” стала Українська соціал-демократична партія, яка у 1923 р. перейшла на виразно прорадянську позицію, прийнявши комуністичну платформу. В організаційному статуті, ухваленому на VI з’їзді 18 березня 1923 р., вказувалося, що „Українська соціал-демократична партія є класовою організацією українського пролетаріату. Вона є виразником волі класово свідомого робітництва і селянства, якою змаганням є дорогою класової боротьби усунути теперішній капіталістичний лад та на його місце побудувати соціалістичний суспільний лад”¹⁴.

10 Р.Н. Оксенюк, *Нариси історії Волині (1861–1939)*, Львів 1970, с. 197.

11 ДАВО, ф. 46, оп. 9-а, спр. 1076, арк. 17.

12 Центральний державний архів громадських об’єднань України, ф. 6, оп. 1, спр. 113, арк. 3.

13 М.І. Панчук, „Білі плями” героїчного літопису. *Із історії Комуністичної партії Західної України*, Київ 1989, с. 23.

14 *Організаційний статут Української соціалдемократичної партії Галичини, Волині, Холмицини, Полісся і Підляшя, ухвалений на партійному з’їзді 18 марта 1923 р. у Львові*, Львів 1923, с. 1.

УСДП почала діяти на Волині восени 1923 р. Тут головними організаторами соціал-демократичних елементів стали посли польського Сейму Андрій Пащук, Хома Приступа, а також Григорій Гладкий, Сергій Дробан¹⁵. УСДП активно співпрацювала з КПЗУ, по суті, стала її легальною прибудовою. 30 січня 1924 р. польські власті провели ліквідаційну акцію, під час якої були заарештовані провідні діячі, заборонені друковані у Львові органи „Вперед”, „Земля і воля”, місячник „Нова культура”¹⁶. У 1928 р. партія відновила своє існування на соціал-реформістській платформі. Проте на Волині значних впливів вона не мала.

Більшим авторитетом краян користувалася Українська соціалістично-радикальна партія. Вона утворилася на основі об'єднання Української радикальної партії із Волинським комітетом Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР). На спільному з'їзді, що проходив у Львові 14 березня 1926 р., було прийнято рішення про об'єднання партій в одну, а також схвалено програмні документи.

Головним політичним завданням УСРП вважала боротьбу за: „1) Утворення Самостійної Української Трудової Республіки і перехід всієї повноти влади в ній до рук працюючого народу. 2) Перехід всієї верховної влади до рад працюючого народу, вибраних загальним, рівним, безпосереднім, тайним і пропорціональним голосуванням [...]”¹⁷. З метою досягнення соціальної справедливості партія передбачала утворення народного земельного фонду із державних, поміщицьких, осадницьких і церковних земель для передачі їх без викупу малоземельному і безземельному селянству. Велика увага приділялась розвитку різних форм добровільної сільськогосподарської і промислової кооперації¹⁸. У національній політиці партія відстоювала право нації на самовизначення, виступала за пошанування прав національних меншин¹⁹.

УСРП постійно брала участь у виборах до польського парламенту. Зокрема, на виборах 1928 р. вона добилася вісім посольських мандатів. На Волині найактивніше вона діяла у Кременецькому, Здолбунівському, Рівненському і Дубенському повітах²⁰. Для популяризації своїх ідей, розширення рядів організувала селянські віча і з'їзди, проводила культурно-освітню роботу. На Волині провідними діячами партії були депутати Сейму Семен Жук, Іван Бондарук, Антін Нивинський, Олександр Волошин, Степан Семенюк. Популярними органами партії серед волинського населення були газета „Громадський голос” і журнал „Живе слово”.

15 ДАВО, ф. 46, оп. 9-а, спр. 761, арк. 4.

16 Див.: *Історія суспільних рухів і політичних партій України (XIX–XX ст.)*, Львів 1998, s. 143.

17 *Програма Української соціалістично-радикальної партії, прийнята 14 лютого 1926 року на об'єднаному з'їзді Української Радикальної та Української партії соціалістів-революціонерів*, в: *Українські національні партії на Волині (1921–1939 рр.)*, т. 2: *Документи і матеріали*, ред. М.М. Кучерепа, Я.П. Цецик, Луцьк 2011, s. 24.

18 *Ibidem*, s. 24–26.

19 *Ibidem*, s. 24.

20 ДАВО, ф. 46, оп. 9, спр. 2890, арк. 2.

Помітний слід в історії залишило Українське соціалістичне об'єднання „Селянський Союз”, перший з'їзд якого відбувся 17 серпня 1924 р. Ініціаторами його створення стали посли Максим Чучмай, Андрій Братунь, Василь Дмитрук, Сергій Козицький, Степан Маківка, Павло Васиньчук, Сергій Назарук і сенатор Іван Пастернак. Основними програмними положеннями партії були: незалежна українська держава (що об'єднує усі українські етнографічні землі), робітничо-соціалістичний лад (селянство повинно скласти головну політичну силу на своїх землях), аграрна реформа (розподіл великого землеволодіння без відшкодування збитків його власникам)²¹.

Перша окружна організація Сель-Союзу на Волині утворилася в грудні 1924 р. у Володимирі. Вона об'єднувала Володимирський, Ковельський і Любомльські повіти²². Пізніше організації Сель-Союзу виникли у Горохівському та інших повітах²³. Члени партії активно виступали проти насадження на Волині польського шкільництва, колонізації, осадництва, проти урядової аграрної реформи.

Сель-Союз був сильною парламентською організацією. У Сеймі його представляли шість послів. Друкованим органом партії була газета „Наше життя”. До осені 1925 р., на думку деяких істориків, Сель-Союзу став найвпливовішою селянською партією²⁴.

З метою консолідації українських політичних сил у 1925 р. Сель-Союз вів переговори з УРП і УПСР. Проте об'єднання з цими партіями, через тактичні розбіжності, не відбулося. Партнером для союзу стала натомість московільська Партія народної волі. У результаті в жовтні 1926 р. виникло Українське робітничо-селянське соціалістичне об'єднання (Сель-Роб). Об'єднання відбулося під керівництвом КПЗУ, а керівником нової партії став член ЦК КПЗУ Пантелеймон Крайківський.

В опублікованій у лютому 1927 р. програмі наголошувалося, що Сель-Роб „стоїть на становищі боротьби за здійснення соціалістичного ладу. Для досягнення своєї мети партія Сель-Роб буде провадити класову боротьбу українських селян і робітників та в цій боротьбі буде стреміти до солідаризування міжнародного руху працюючих”²⁵. Організація виступала ініціатором і керівником селянських зборів і мітингів, демонстрацій і страйків. Її діяльність під керівництвом комуністів надавала селянському рухові більшої гостроти і організованості. Однак у вересні 1927 р. у Сель-Робі, через різний підхід до політики українізації і ролі в ній О. Шумського, стався розкол на Сельроблівницю і Сельроб-правицю.

Згодом розкол вдалося подолати, а 24 травня 1928 р. на крайовому з'їзді була утворена партія під назвою Сельроб-єдність, яка на Волині мала значний вплив на селянські маси. Під час парламентських виборів у 1928 р. за

21 CA MSW, sygn. k-294, *Rusińskie partje polityczne w Polsce (w I-szym kwartale 1925 r.)*.

22 ДАВО, ф. 46, оп. 9-а, спр. 164, арк. 8.

23 AAN, Urząd Wojewódzki Wołyński [dalej: UWW], sygn. 975/5, k. 10–11.

24 Див. W. Mędrzecki, *Województwo wołyńskie 1921–1939*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1988, s. 97.

25 *Програм Українського селянсько-робітничого соціалістичного об'єднання „Сель-роб”, Холм 1927*, с. 3.

неї віддали свої голоси майже 114 тис. волинян, що становило майже 22% осіб, які мали право голосу²⁶. Партія, досить швидко розбудувала свою організаційну мережу. Станом на 1 серпня 1930 р. діяло 4 окружних, 7 повітових, 17 районних і 20 місцевих комітетів²⁷. Одночасно Сельроб-єдність розгорнув роботу по опануванню українських кооперативів, культурно-освітніх організацій органів місцевого самоврядування. Так, із 330 українських кооперативів, що діяли на Волині, під впливом партії опинилися 157 (48%)²⁸. Крім організаційної роботи, осередки Сельробу-єдності проводили агітаційно-пропагандистку діяльність, організували антиподаткові і антишарваркові акції та відзначення „революційних” свят²⁹. Активізація діяльності партії лякала польську владу, яка постійно арештовувала сельробівців, а у 1932 р. діяльність Сельробу-єдності була нею заборонена.

КПЗУ, передчуваючи можливість розпуску Сельробу-єдності, у липні 1931 р. вжила заходів щодо створення ще однієї легальної прокомуністичної організації – Українського селянського об'єднання (УСО). Проте у 1931–1932 рр. УСО активності не проявляло на Волині. Лише після припинення діяльності Сельробу-єдності, намагалося продовжити традиції своєї попередниці. Маючи досвід боротьби з комуністичним рухом, польська адміністрація, використавши попереджувальні засоби, у липні 1934 р. також заборонила діяльність партії. З цього часу комуністичний рух на Волині представляла лише нелегальна КПЗУ³⁰.

На відміну від лівих партій у двадцять роки на Волині праві політичні сили діяли ще досить слабо. Носієм українського консерватизму був гетьманський рух і Український союз хліборобів-державників (УСХД). Визначною особою у союзі був уродженець Волині, видатний історик, політолог, політик В'ячеслав Липинський. Проте гетьманські осередки, що в цей час з'явилися на Волині були організовані поручником Сахно-Устимович з Кременця, інженером Пилипчаком з Луцька, Думенком з Ковеля та ін. Прихильників гетьманщини та козаччини на Волині було чимало. Це і вилилось у створенні осередків радикально-фашистського Українського національного козачого товариства (було засновано у 1920 р. в Берліні, а з 1921 р. його центр містився у Мюнхені). На Волині організацією осередків товариства зайнявся колишній офіцер армії Української Народної Республіки Іван Волошин. Невдовзі вони почали діяти у Горохівському, Дубенському, Луцькому та інших повітах³¹. Товариство будувалось за військовим зразком. Унакотивці вважали необхідним вести підготовку збройного повстання на Волині, Поліссі, Підляшші, Холмщині та в Галичині з метою відвоювати у Польщі

26 AAN, UWW, sygn. 979/50, k. 34, *Ogólne wiadomości o partii „Selrob–Jedność”*.

27 AAN, UWW, sygn. 979/88, k. 67v, *Referat o stanie organizacyjnym i wpływach „Selrobu–Jedności” w Województwie Wołyńskim w/g danych z 1 VIII 1930 r., sporządzony przez Urząd Wojewódzki Wołyński*.

28 *Ibidem*, k. 77.

29 *Ibidem*, k. 83.

30 J. Holzer, *Mozaika polityczna Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974, s. 546.

31 AAN, UWW, sygn. 974/34, k. 156.

західноукраїнські землі і утворити незалежну Гетьмансько-козацьку Українську державу³².

Радикальний націоналістичний табір також на Волині представляли Українська військова організація і Організація українських націоналістів. УВО досить активно діяла в Галичині. На Волині нечисельні її представники поширювали націоналістичну літературу, зокрема, журнал „Сурма” та створювали осередки „Пласту”. Досить сильні пластові осередки існували в Луцьку, Ковелі, Кременці, Рівному.

ОУН, виникнувши з 1929 р., також намагалася охопити своїм впливом і Волинь. Тут один із перших її осередків зорганізував у січні 1930 р. у Ковелі родич славетної поетеси Лесі Українки, студент Варшавського університету Юрій Косач³³. Незважаючи на переслідування і репресії польських властей, ряди ОУН на Волині постійно поповнювалися інтелігенцією, учнівською молоддю, духовенством. Значний відсоток оунівців складала селяни.

ОУН особливу увагу приділяла пропагандистській і військовій роботі. Націоналісти поширювали серед волинян журнали, часописи, брошури, листівки. Як своїм членам, так і широким народним масам, ОУН постійно прищеплювала переконання в тому, що визволення України можна здійснити лише шляхом збройного повстання, у результаті всенародної боротьби. Українські націоналісти дуже уважно ставилися до військової і фізичної підготовки, як членів своєї організації, так і молоді взагалі. Військові референти створювали при осередках спортивні гуртки, футбольні команди і команди з інших видів спорту, навчали ходити на лижах, плаванню, прийомів спортивної боротьби, проводили заняття з радіотехніки, військової справи. Проте ширшу діяльність на території Волині ОУН розгорнула в тридцятих роках ХХ ст., повністю домінуючи в місцевим правим таборі³⁴.

Вище було розглянуто партійно-політичний спектр, що був притаманний суспільному життю Волині у двадцяті роки ХХ ст. Як бачимо, значного поширення в цей час набула соціалістична ідея, носіями якої були Сель-Союз, Сель-Роб, УСДП, УСРП та деякі інші патрії. Певний вплив на маси мала КПЗУ. Одночасно з другою половиною цього десятиліття на Волинь поступово проникав націоналізм, який знаходив дедалі більше прихильників серед селян, студентства, учнівської молоді, інтелігенції. Ідея націоналізму стала домінуючою у політичному русі тридцятих років ХХ ст. Для більшості політичних партій, крім прокомуністичних, характерним було відстоювання ідеї побудови незалежної соборної України.

32 ДАВО, ф. 36, оп. 13-а, спр. 117, арк. 2.

33 ДАВО, ф. 46, оп. 9-а, спр. 2891, арк. 21–23.

34 ДАВО, ф. 269, оп. 1, спр. 111, арк. 34; ААН, MSW, sygn. 1259, k. 50.

.....

**Ukrainian National Movement in Volhynia in the 1920s:
an attempt of its systematization and characterization**

The study tries to make a general classification of the Ukrainian political movement in the 1920s in Volhynia. During this period, Volhynia was within the boundaries of the Polish state and administratively it constituted the Volhynian Province. The tradition of Ukrainian political life was not long because it started to develop just before World War One. In the 1920s, under the new legal-political system, a whole range of Ukrainian political parties emerged: from the left wing to the right. Sometimes they were of local character or simply very small. However, there were also strong political parties that operated in Volhynia and maintained contacts, despite some difficulties, with the Ukrainian political parties in Galicia (Galizien, Halychyna). The activity of Ukrainian parties in Volhynia showed the intensified process of the politicization of its inhabitants and was one of the most important cards in the history of Ukrainian political life in the interwar period.

Keywords: Ukrainian national movement, Ukrainian political parties, Volhynia, history of Ukraine, Polish-Ukrainian relations, the Second Republic of Poland

.....